

Sonja MARINKOVIĆ*

IZAZOVI TRANZICIJE – NEKA PITANJA RAZVOJA (VISOKOG) MUZIČKOG ŠKOLSTVA NA PROSTORIMA BIVŠE JUGOSLAVIJE¹

Sažetak: U radu se osvetljavaju neka pitanja razvoja (visokog) muzičkog obrazovanja na prostorima bivše Jugoslavije. Cilj analize je istoriografsko sagledavanje bitnih pitanja organizacije muzičkog obrazovanja sa akcentom na protekle dve decenije, ali diskutovano u široj dijahronijskoj perspektivi. U radu se raspravljaju pitanja statusa muzičkog školstva, pitanja mreže i umrežavanja visokih muzičkih škola i ukazuje na najznačajnije aspekte implementacije Bolonjskog procesa.

Ključne reči: *muzička pedagogija, visoko obrazovanje, muzičko obrazovanje, Bolonjski proces, reforma obrazovanja, tranzicija*

U državama koje nastaju krajem XX i početkom XXI veka na prostoru bivše Jugoslavije uobičajeno je da se ovo razdoblje označava kao „doba tranzicije”. Međutim, razvojni procesi i tranzicijska stvarnost nemaju ni jednoznačni smisao u različitim delovima ove teritorije, niti je dinamika razvoja identična. Na početku 2013. godine Slovenija je ravnopravni član Evropske unije, a Hrvatska na pragu da to postane, što ipak ne znači da su tranzicijski procesi u njima završeni, mada iz perspektive država koje nisu dobile ni status pregovarača može izgledati da su ove zemlje najteža iskušenja već prevazišle. Bitno je ukazati i da razlike koje postoje nisu rezultat samo aktuelnog političkog i društvenog razvoja, već su u velikoj meri uslovljene tradicijom i stepenom prethodnog razvoja muzičkih institucija. Kada se o ovim procesima govori, treba imati u vidu i da su veoma osobena pitanja statusa specifičnog umetničkog/muzičkog obrazovanja, koje je po svojoj prirodi posebno osetlji-

---

* Sonja Marinković, Univerzitet umetnosti u Beogradu, Fakultet muzičke umetnosti

¹ Rad je napisan kao deo projekta *Identiteti srpske muzike u svetskom kulturnom kontekstu* (177019) Katedre za muzikologiju Fakulteta muzičke umetnosti u Beogradu, koji je podržan od strane Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

vo na tranzicijske potrebe zbog činjenice da je (svuda u svetu) veoma skupo jer velikim delom počiva na individualnoj nastavi, odnosno na mentorskom radu ili na radu u malim grupama, a ima i veoma razućden kurikulum sa velikim brojem kurseva². Takođe, podsetila bih da tranzicija s kraja XX veka nije prva koja se na ovim prostorima u tom veku događa: ništa manje dramatični nisu bili ni tranzicijski potresi posle 1918. i 1945. godine, kada su u pitanju društveno-politički procesi (ukazujem samo na najdramatičnije promene sistema, a bilo je mnogo više onih bez revolucije i ratova, poput uvođenja samoupravljanja ili višepartijskog sistema). Može se, takođe, ukazivati na različite efekte delovanja društveno-političkih i društveno-ekonomskih tranzicijskih procesa. Cilj analize koja će biti urađena nije ukazivanje na političke aspekte ovih pitanja, već istoriografsko sagledavanje bitnih pitanja organizacije muzičkog obrazovanja sa akcentom na protekle dve decenije, ali diskutovano u široj dijahronijskoj perspektivi.

STATUS MUZIČKOG ŠKOLSTVA

Poznato je da način organizacije muzičkog obrazovanja nije identičan u svim evropskim tradicijama, te da postoji bitna razlika u strukturi muzičkog obrazovanja na Istoku i Zapadu. Kada su postavljani temelji muzičkom obrazovanju, zapadnoevropski koncept je bio primaran uzor za prve škole osnivane na jugoslovenskom prostoru.³ Muzičko obrazovanje je dominantno bi-

---

² Na primer, studije muzikologije na FMU u Beogradu su početkom osamdesetih godina XX veka (kada je uveden petogodišnji program sa šestom, apsolventskom godinom) imao 54 dvosemestralna ispita i diplomski rad. Danas obuhvata 88 jednosemestralnih kurseva na nivou bačelora, 10 na master nivou, uključujući i diplomski rad. Pritom su glavni predmeti (nekada Opšta istorija muzike 1–4 i Istorija jugoslovenske muzike 1–3) na svakoj godini studija podeljeni tako da obuhvataju po šest kurseva iz oblasti opšte istorije muzike (ukupno 24 sa seminarom koji je takođe iskazan kao poseban predmet, a odnosi se na izradu seminara iz oblasti jednog od kurseva iz opšte ili nacionalne muzike na datoj godini), dok se nacionalna istorija muzike (napušten je koncept jugoslovenske) izučava sa po četiri kursa u trećoj i četvrtoj godini (svi kursevi imaju identičan broj ECTS – 4). Dakle nekadašnjih osam ispita zamenjeno je sa 32, a pritom je bitno smanjen obim gradiva koje se zahteva na ispitu svakog kursa, jer je moralo doći do prilagođavanja standardima opterećenja studenata u obimu 30 ECTS po semestru.

³ Krajem XVIII i početkom XIX veka počinje osnivanje brojnih škola, prvenstveno na teritoriji tadašnje Austrougarske, ali većina njih nije uspela da ostvari kontinuitet rada. Neke su, poput Konzervatorijuma Toše Andrejevića u Beogradu, radile samo godinu dana (1888), ne ostavljajući dublji trag. S razlogom se zato u XIX veku izdvajaju delatnost Muzičke škole u Rijeci (1920), škole Hrvatskog glazbenog zavoda u Zagrebu (1826), Gradske muzičke škole u Subotici (1868), škole Glasbene matice u Ljubljani (1882) i Srpske muzičke škole u Beo-

lo u sferi privatnog, državna potpora sasvim neznatna, a osnivanje državnih muzičkih zavoda više izuzetak nego pravilo. Takođe nije postojao jedinstven koncept vertikale muzičkog obrazovanja.

Od izuzetnog je značaja zaokret koji je u ovoj sferi napravljen posle Drugog svetskog rata, kada su podržavljene postojeće muzičke škole (1949, Bledski dogovor)⁴, osnovane brojne nove i utemeljen obrazovni sistem koji se zadržao do danas, sa malim varijetetima⁵. Teško da može biti precenjen značaj postojanja cele vertikale muzičkog obrazovanja u savremenom školskom sistemu. Mada se povremeno javljaju inicijative da u jednom delu muzičko obrazovanje bude finansirano sredstvima polaznika, a ne države, teško je proceniti efekte ovakvih drastičnih promena njegovog statusa, posebno u uslovima velikog osiromašenja najvećeg dela stanovništva, te ostaje nada da se ovim putem neće poći bez ozbiljnih analiza i istraživanja. Dobro bi takođe bilo da, kad se ovakvi predlozi iznose, postoji svest da je to koncept organizacije muzičkog obrazovanja koji je postojao kada su škole osnivane, da su one prolazile mučan period borbe za dobijanje makar delimične državne potpore, a da su i u uslovima privatnog školstva bile spremne da talentovane pojedince školuju besplatno.⁶

Muzičke škole stoje pred mnogo važnijim izazovima savremenog trenutka od pitanja finansijskog statusa jer se kao ključna postavljaju ona o inovaciji stručnih profila⁷, planova i programa, kao i prateće udžbeničke literature u

---

gradu (1899). Cf. Branko Rakijaš, *Muzičko školstvo u Jugoslaviji*, u Krešimir Kovačević (gl. ured.), *Muzička enciklopedija JLZ, II* (drugo izdanje), Zagreb, JLZ, 1974, 653–654.

⁴ Prema Bledskom dogovoru status muzičkih škola bio je regulisan republičkim propisima, ali su održavana i savetovanja na jugoslovenskom nivou (1955, 1958), kako bi se radilo na ujednačavanju u različitim segmentima organizacije ove nastave. Bledskim dogovorom je projektovano niže, srednje i visoko muzičko obrazovanje, njihova funkcija i trajanje, kao i kompetencije svršenih učenika. *Ibid*, 654.

⁵ U Sloveniji je devetoletkom zamenjen dotadašnji vladajući koncept šestogodišnje (za duvačke instrumente četvorogodišnje, za pevanje dvogodišnje) osnovne muzičke škole, četvorogodišnje srednje škole i četvorogodišnjeg/petogodišnjeg visokog obrazovanja.

⁶ O tome svedoči Cvetko Manojlović u spomenici povodom dvadeset pet godina rada Srpske muzičke škole u Beogradu (u međuratnom periodu je radila pod imenom Muzička škola u Beogradu). Škola je počela rad pod patronatom Beogradskog pevačkog društva, a državnu potporu dobija od 1903. godine. Školarina je ulagana u poseban fond i nije korišćena za plate nastavnika. Cf. *Косіа П. Манойловић, Историски поїлед на йосіанак, рад у идеје Музичке школе у Београду, Београд, Меркур, 1924, 16–64.*

⁷ Odseci za džez, primenjenu etnomuzikologiju (sviranje na narodnim instrumentima i folklorno pevanje) kao važan segment očuvanja nacionalne baštine (takvi odseci postoje u Beogradu, u SMSŠ *Stevan Mokranjac*, kao i u Muzičkoj školi u Ilidži, Cf. <http://www.muzickail.edu.ba/>), odsek za ranu muziku, odsek za popularnu muziku i slično.

skladu sa promenjenom medijskom i tehnološkom slikom sveta.⁸ Značaj postojanja cele vertikale muzičkog obrazovanja potvrđuje se u mnogobrojnim kontaktima koje ostvarujemo sa zemljama Zapadne Evrope. Međutim, pitanje međusobnog odnosa i veza između različitih nivoa škola jeste nešto na čemu se mora organizovano i odgovorno raditi.⁹ To je danas prepušteno volji pojedinaca, a svakako je nepoželjno dozvoliti da se međuljudski odnosi postave kao osnova ovakve saradnje – ona mora da ima nedvosmislen institucionalni okvir. Praksa nekih zemalja, poput Bugarske, da se godišnje održavaju kongresi nastavnika posvećeni različitim metodskim pitanjima, mogla bi na celom jugoslovenskom prostoru da dâ dobre rezultate.¹⁰

PITANJA MREŽE I UMREŽAVANJA VISOKIH MUZIČKIH ŠKOLA

Mreža visokoškolskih ustanova na jugoslovenskoj teritoriji postavljena je u međuratnom periodu. Među prvima su utemeljene visokoškolske ustanove u tri vodeća kulturna centra: Kraljevska muzička akademija u Zagrebu (1922),

⁸ Muzičke škole su postavljene kao svojevrsni rezervati klasične baštine, u njihovim programima nije u zadovoljavajućoj meri zastupljena ni muzika romantizma, dok se o muzici XX i XXI veka praktično ništa ne uči. Evidentna je i „gluvoća” muzičkih škola i koncepta muzičkog obrazovanja u opšteobrazovnim ustanovama na promenjen status muzike u vreme novih medija i novog značaja popularne kulture.

⁹ Indikativno je da je taj segment delovanja muzičkih akademija uvek imao svoje mesto u međunarodnim projektima koje je finansirala SIDA u saradnji sa Švedskom kraljevskom akademijom. Kao jednu od bitnih slabosti sistema uočili su slabe veze između pojedinih nivoa škola. Njih smo svesni i u svakodnevnom radu. Umesto saradnje, jasnog kontinuiteta (koji bi morao da podrazumeva standarde ishoda učenja i minimuma znanja), danas, anegdostski rečeno, imamo situaciju u kojoj nastavnici srednjih škola misle da učenici nemaju baš ništa da nauče posle nivoa koji su dostigli u radu sa njima, dok akademski kadar smatra da je sve u dotadašnjem obrazovanju bilo pogrešno postavljeno i da se i tehnika i odnos prema muzici moraju graditi od početaka.

¹⁰ Starijoj generaciji pedagoga dobro su poznati pozitivni efekti Rovinjskih susreta, Susreta muzičkih akademija, Dubrovačkih seminara, letnjih škola i sličnih projekata na kojima su intenzivno razmenjivana iskustva. Cetinje u tom smislu poseduje značajan kapacitet koji bi se mogao iskoristiti u mnogo većoj meri nego do sada. Sarajevo se u tom smislu postavilo u lidersku poziciju i u okviru delatnosti švedske SIDA dalo značajan podsticaj uspostavljanju međusobne saradnje. Priština je takođe dobila finansijsku podršku za organizaciju međunarodne letnje škole (The European Summer Music Academy in Pristina, 2012–2013, Cf. <http://www.musicacademy-ks.com/>). Posle raspada SFRJ susreti ovog tipa bili su organizovani samo uz međunarodnu finansijsku podršku, a i tada nikad nisu uključivali ukupnu nekadašnju teritoriju. Bilateralni sporazumi uglavnom nisu motivisani stručnim, nego političkim razlozima, i to dobro može da ilustruje sporazum između Fakulteta muzičke umetnosti u Beogradu i Akademije umjetnosti u Banjoj Luci.

Državni konzervatorijum u Ljubljani (1926) i Muzička akademija u Beogradu (1937)¹¹. Sve ove institucije su objedinjavale različite stupnjeve muzičkog školstva, od nižeg, preko srednjeg do visokog¹². Imale su različitu organizacionu strukturu, varirao je i broj odseka, najčešće su, pored različitih instrumenata i pevanja, bili uključeni kompozicija, dirigovanje i muzička pedagogija. Balet se takođe izučavao pri ovim školama i to organizaciono rešenje i danas je aktuelno u pojedinim sredinama,¹³ a slični koncepti škola postoje i u Hrvatskoj. Sve visoke muzičke škole nastavile su rad i tokom rata, a uticaj okupacionih vlasti bio je različit u različitim sredinama.

Godine neposredno po okončanju Drugog svetskog rata bile su dosta turbulentne jer je često menjana organizaciona struktura.¹⁴ Od suštinske je važnosti bio dogovor iz 1948. godine, ostvaren između tri postojeće visoke škole, o ujednačavanju organizacione strukture i programa. Tako je stvorena zajed-

¹¹ Planovi za osnivanje visoke škole u Beogradu intenzivno su diskutovani još od 1921. godine, ali dogovor o tome koja bi od dve postojeće privatne muzičke škole – a to je bio put kojim su nastajale visoke muzičke škole u Zagrebu i Ljubljani – dobila status državnog visokog muzičkog zavoda (Muzička škola u Beogradu, 1899. ili Muzička škola *Stanković*, 1911), nije bio postignut. Na kraju je osnovana potpuno nova institucija, mada je i ona naravno bila oslonjena na do tada postojeći kadar, tako da je osnivanje Muzičke akademije prouzrokovalo (kratkotrajne) probleme u funkcionisanju postojećih institucija.

¹² Potpuni rang visoke muzičke škole ljubljanski Državni konzervatorijum dobija tek 1939. godine kada počinje da radi pod imenom Muzička akademija. Cf. http://www.ag.uni-lj.si/index.php?lang=en&page_id=3812 Posle Drugog svetskog rata (1959), diploma u rangu visoke muzičke škole je priznata i beogradskim privatnim školama – Muzičkoj školi u Beogradu i Školi *Stanković*. Cf. *Соња Маринковић, Историја и Факултет музичке уметности: развој сценографских програма, у Весна Микић и Тијана Појовић-Млађеновић, Тематски илустријални лексикографских јединица о музичким инститиуцијама, Београд, ФМУ, 2009, 67.*

¹³ U pitanju su konzervatorijumi za muziku i balet u Ljubljani i Mariboru, ustanove koje imaju srednjoškolski nivo.

¹⁴ Karakteristične su u tom smislu promene u organizacionoj strukturi Muzičke akademije u Beogradu. Odmah po oslobođenju postavljen je potpuno nov sistem škole, izgrađen po ugledu na sovjetski. Organizovani su pripremni petogodišnji nivo i sedmogodišnja visoka škola, a kao preduslov za upis Akademije uvedena je gimnazijska matura. U prvoj godini su po novom programu bila upisana 44 polaznika na pripremnom i 33 na Akademiji, dok je naredne godine zabeleženo bitno povećanje broja polaznika: 111 u pripremnoj i 195 slušalaca na Akademiji. Posle tri godine Akademija se vraća na stari koncept podele i ponovo rade dve odvojene organizacione strukture: Srednja muzička škola i Muzička akademija, svaka sa svojim organima upravljanja i sopstvenim nastavničkim kadrom. Cf. *Соња Маринковић, Факултет музичке уметности, у Светозар Рапаић (гл. уред.), Универзитет уметности у Београду (1937/1957/1997), Београд, Универзитет уметности, 1998, 34.*

nička osnova za razvoj visokog muzičkog školstva na celom jugoslovenskom prostoru. Mada je bilo razlika kada su u pitanju pojedini studijski programi,¹⁵ studenti nisu imali probleme da školovanje započnu u jednoj ustanovi i završe u drugoj, jer razlike u studijskim programima nisu bile suštinske.

Mreža visokoškolskih ustanova se zatim postepeno širila osnivanjem Muzičke akademije u Sarajevu (1955), Visoke muzičke škole u Skoplju (1966), Muzičke akademije u Podgorici (1980), dok 1962. godine počinju sa radom dva isturena odeljenja beogradske Muzičke akademije u Nišu i Novom Sadu. Ova odeljenja će se ugasiti školske 1974/75. U Novom Sadu je to bilo prirodno, jer je 1974. osnovana Umetnička akademija, dok je Niš i ceo region južne Srbije tada ostao bez visokoškolske ustanove, što će biti delimično ublaženo osnivanjem Više muzičke škole 1987/1988. Priština prvu visokoškolsku ustanovu u oblasti muzike dobija 1975. godine (od 1999. ona radi sa sedištem u Leposaviću, Varvarinu, zatim u Zvečanu, odnosno danas u Kosovskoj Mitrovici; albanski nastavnici i studenti se sa početkom raspada SFRJ povlače iz ove institucije i nastavu organizuju u privatnim kućama, da bi po prestanku ratnih sukoba bio obnovljen rad akademije, kao i drugih muzičkih škola, mada je praćen ogromnim tehničkim poteškoćama.¹⁶

Uočljiva je, dakle, tendencija da svi republički i pokrajinski centri dobiju najviši nivo muzičkog obrazovanja ne samo zbog toga što se na taj način izlazi u susret studentima da u svojoj sredini mogu da zaokruže školovanje, već prvenstveno zbog svesti da institucije ovog tipa postaju okosnice organizacije celokupnog muzičkog života jer obezbeđuju kadar za delovanje svih drugih muzičkih ustanova – ansambala, radiotelevizijskih centara, celokupnog školskog sistema, kao i organizacija koncertnog i pozorišnog života kao važnog merila stepena razvijenosti neke sredine. Među visokim školama na jugoslo-

---

¹⁵ To se najpre odnosi na studij muzikologije. U Ljubljani on je vezan za Filozofski fakultet, u Zagrebu se organizuje kao dvopredmetni studij u saradnji sa Filozofskim fakultetom, dok je u Beogradu, po ugledu na sovjetsku muzikologiju, od osnivanja Odseka za istoriju muzike 1948. godine, vezan za Muzičku akademiju i u velikoj meri ima zajednički kurikulum sa kompozicijom i dirigovanjem. Kada budu osnovane visoke škole u Sarajevu i Skoplju, muzikologija će svoje mesto takođe naći na visokim muzičkim školama.

¹⁶ Da bi one bile ublažene angažovale su se ambasade mnogih zapadnoevropskih zemalja koje su priznale nezavisnost Kosova. Uz njihovu finansijsku i organizacionu podršku od 2012. godine organizuje se pomenuta Evropska letnja muzička akademija u Prištini, na kojoj je posebno stimulisano učešće studenata iz Srbije, Makedonije, Albanije i sa Kosova, jer su im u potpunosti obezbeđena sredstva za smeštaj, ishranu i kurseve koje vode istaknuti evropski pedagozi. Prve godine Akademija je imala 60 polaznika, da bi u drugoj godini taj broj bio praktično udvostručen.

venskom prostoru je postojala intenzivna saradnja na različitim nivoima, a česta je bila i razmena kadrova.¹⁷

Period tranzicije obeležen je daljim širenjem mreže visokih škola i veoma je teško ne pogrešiti kada se pokuša njihovo nabranje. Jedino su u Sloveniji i Crnoj Gori¹⁸ zadržali samo jednu centralnu visoku muzičku školu, u svim drugim sredinama beleži se vrlo dinamičan razvoj mreže škola. Kada je reč o Srbiji, niška Viša muzička škola se ugasila, ali je u sklopu Filozofskog fakulteta osnovana visoka (2001/2002), koja danas radi kao samostalna ustanova pod imenom Fakultet umetnosti (2012/2013. obeležila je desetogodišnjicu rada). U Kragujevcu je od 1998/1999. započelo rad istureno odeljenje beogradskog Fakulteta muzičke umetnosti, koje od 2002/2003. prerasta u samostalan Filološko-umetnički fakultet. Od 1997. u Beogradu je radila prva privatna visokoškolska ustanova, Akademija lepih umetnosti.¹⁹ Slični procesi se odvijaju u Hrvatskoj, kao centri visokog muzičkog obrazovanja pojavili su se Pula (1979, Sveučilište *Jurja Dobrile* u Puli, Glasbeni odsjek Filozofskog fakulteta u Puli, studij muzičke pedagogije), Rijeka (Područni odsjek zagrebačke Muzičke akademije, osnovan 1995), Osijek (2004, Sveučilišta *Josipa Jurja Strossmayera* u Osijeku) i Split (2005, Umjetnička akademija Sveučilišta u Splitu). Nekada „razvoju” direktan doprinos daju političke okolnosti (tako je došlo do „dvo-

---

¹⁷ Tokom niza godina su, na primer, na beogradskom Fakultetu muzičke umetnosti violu, kontrabas i gitaru predavali nastavnici zagrebačke Muzičke akademije. Prilikom osnivanja novih škola uvek su kadrovsku podršku davale postojeće. Svesno se težilo kompatibilnosti programa i u novim ustanovama je uglavnom preuziman postojeći kurikulum, sa izmenama koje nisu bile suštinske.

¹⁸ To ne znači da su prilike za međusobno poređenje. Dok slovenačka akademija beleži intenzivan razvoj i povećanje broja studenata, posle osamostaljenja Crne Gore broj studenata na cetinjskoj Muzičkoj akademiji nalazi se u stalnom opadanju, u pojedinim generacijama bilo je samo petnaestak polaznika na svim odsecima.

¹⁹ Akademija lepih umetnosti (ALU) je osnovana 27. 05. 1997. godine. Školuje umetnike iz oblasti glume, muzičkih izvođačkih disciplina (vokalna i instrumentalna muzika), likovnih umetnosti (slikarstvo) i primenjenih umetnosti (dizajn grafike i medija, arhitektura enterijera, kostim), kao i menadžmenta u umetnosti (menadžment umetničke produkcije, menadžment masovnih medija, novinarstvo). Tokom desetogodišnjeg postojanja na ALU su diplomirala 342 studenta, potvrđujući visoke pedagoške domete škole. Njeni nastavni programi polaze od najboljih iskustava umetničke pedagogije u zemlji i inostranstvu i ostvaruje se intenzivna međunarodna saradnja. Na ALU su postojale za Beograd jedinstvene studijske grupe za harmoniku i džez muziku. Ustanova posle 2008. godine nije dobila akreditaciju za izvođenje nastave u oblasti muzike (http://www.kapk.org/images/stories/odluke/rezultati/Rezultati%20cetvrtog%20ciklusa%20akreditacije%20_2009_.pdf). Sličnu sudbinu imala je i privatna akademija Ina Mirkovića osnovana u Lovranu (1991).

strukih” ustanova u Prištini²⁰ i Sarajevu²¹), ali se trend osnivanja novih škola ne može vezati samo ili primarno za političke okolnosti, jer one ne mogu da objasne tendenciju otvaranja visokih škola u Republici Srpskoj (gde su osnovane akademije umetnosti u Istočnom Sarajevu i Banjoj Luci, kao i na privatnom Univerzitetu *Slobomir P.* u Bjeljini).

Zanimljivo je osvetliti i druge organizacione aspekte visokog muzičkog školstva, koji se odnose na njegov položaj u sklopu univerziteta²². Kada je 1957. godine ostvarena zasebna asocijacija beogradskih akademija umetnosti, bio je to i u svetu jedinstven model njihovog objedinjavanja, koji je postao platforma za formiranje drugog beogradskog univerziteta, Univerziteta umetnosti – 1973. godine – kada su se za to stekli zakonski uslovi (postojanje doktorskih i magistarskih studija). Druge visoke umetničke škole u Srbiji nisu pratile tu tendenciju, već deluju u sklopu univerziteta grada u kojem su osnovane tako što formiraju akademiju umetnosti ili fakultet umetnosti (sa istim pravima i nivoima studija). Ove ustanove najčešće objedinjuju studijske grupe koje pripadaju različitim umetničkim oblastima (muzička, likovna, dramska i primenjena). Sličan vid objedinjenja umetničkih škola danas postoji i u svetu i na bivšem jugoslovenskom prostoru, a ima najava da će biti formirana posebna asocijacija umetničkih visokih škola na Cetinju (u praksi se već koristi termin Univerzitet umetnosti kao oznaka za novi kompleks koji se gradi na Cetinju, mada za to još uvek nema pravnog osnova). Međutim, iskustvo Univerziteta umetnosti u Beogradu je pokazalo da formalno odvajanje nije bilo dovoljno da se razreše mnoga bolna pitanja rada ove ustanove,²³ pre svega ona koja se odnose na probleme prostora i opreme, ali i sredstava za finansiranje projekata, izdavačke delatnosti, studentskog standarda, razmene studenata i slično.

Osnovna pitanja koja se postavljaju u vezi sa pomenutim dinamičnim razvojem mreže visokoškolskih institucija u periodu tranzicije jesu: nivo kadrovske pokrivenosti, opreme (gde nije teško konstatovati da smo daleko od

---

²⁰ <http://idmmei.isme.org/index.php/institutions?pid=91&sid=2856:University-of-Prishtina-Prishtina>

²¹ U BiH danas deluje devet univerziteta, a da poseduje dva, pored Sarajeva, privilegiju ima i Mostar.

²² Samo kod nas dominira „fakultetska” svest, u svetu se niko ne predstavlja kao student pojedinačne, uže oblasti, već student Harvarda, Oksforda, Jejlja i slično. I sam koncept studija je drugačiji, fleksibilniji i nije retko „kombinovanje” različitih polja i studijskih oblasti. Bolonja kao jedan od ciljeva ima upravo postizanje fleksibilnosti kurikuluma koji bi se mogao brže prilagođavati tržištu rada i izazovima savremenog trenutka.

²³ Univerzitet umetnosti je poslednji od državnih univerziteta dobio akreditaciju, mada još uvek ne izdaje diplome u skladu sa novim Zakonom o visokom školstvu.

evropskih standarda kad su u pitanju instrumenti, uslovi za studijsko snimanje i obradu zapisa, ali i sva druga oprema koju podrazumeva savremena nastava – interaktivne table, kompjuteri sa odgovarajućom opremom, DVD, televizori i slično), bibliotečki fond²⁴ i, nadasve, pitanje prostora. Na celom bivšem jugoslovenskom teritoriju samo je skopski Fakultet muzičke umetnosti namenski građen (mada se to arhitektonsko rešenje u pogledu akustike, i ne samo akustike, teško može zvati „uspešnim”). Postoje primeri da su visoke muzičke škole smeštene u vrlo atraktivna zdanja u istorijskom smislu (Ljubljana, Zagreb, Cetinje), ali to još uvek ne rešava problem adekvatnosti prostora za sve potrebe muzičke nastave. Koliko mi je poznato, nigde se ti uslovi ne mogu smatrati zadovoljavajućim, a mnoge od akademija su u ovom aspektu svog rada istinski ugrožene.

BOLONJSKI PROCES

Izmene planova i programa u skladu sa principima Bolonjske deklaracije koju su potpisale sve novonastale države na bivšem jugoslovenskom prostoru²⁵ imale su nekoliko osnovnih ciljeva:

- ostvarenje veće kompatibilnosti i uporedivosti sistema visokog obrazovanja;
- usvajanje sistema *lako razumljivih i uporedivih nivoa*;
- usvajanje sistema koji se u suštini zasniva na *dva glavna ciklusa*; diplomskom i postdiplomskom i
- promocija *mobilitnosti* prevazilaženjem prepreka ka djelotvornoj primjeni slobodnog kretanja.²⁶

Postavlja se pitanje da li 2013. godine može da se govori da su i međusobno i u odnosu na Evropu visoke muzičke škole sa ovih prostora bliže nego što su to bile pre raspada SFRJ? Odgovor, nažalost, nije pozitivan. U oblasti muzičkog školstva, u celoj Evropi nije bilo problema u međusobnom prepoznavanju diploma ili ispita. Nekadašnji procesi nostrifikacije bilo koje diplome

²⁴ Koliko mi je poznato, Biblioteka Fakulteta muzičke umetnosti i dalje je najbolje opremljena biblioteka na Balkanu sa svojih oko 120.000 jedinica. To je, međutim, veoma daleko od savremenih standarda koji podrazumevaju više od 500.000 jedinica. Nažalost, postoji i primer rada ustanove bez biblioteke: ona je na cetinjskoj Muzičkoj akademiji već nekoliko godina zatvorena.

²⁵ Slovenija je bila potpisnica deklaracije 1999, Hrvatska je potpisala Praški kominike 2001, Makedonija, BiH i Srbija Berlinski kominike 2003. i Crna Gora Londonski kominike 2007. godine. Predviđeno je da se reforme okončaju 2010. godine, kada će biti završena implementacija Bolonjskog procesa.

²⁶ Citati preuzeti iz teksta Bolonjske deklaracije.

evropskih akademija u SFRJ su vršeni bez ikakvih dopunskih ispita i provera znanja. Studenti sa ovih prostora su nesmetano nastavljali školovanje na željenim školama ako su demonstrirali zadovoljavajuće sposobnosti – same diplome nisu bile prepreka.

Danas, poređenje načina na koji su nacionalni okvira kvalifikacija primenjeni u oblasti muzike pokazuje da postoje značajne razlike među balkanskim državama. Dodiplomski studij traje tri (Crna Gora) ili četiri godine (Makedonija, Srbija, Hrvatska, BiH, Slovenija), ali ima različito značenje u različitim sredinama, kao što su i različita trajanja postdiplomskih studija. Različita je i terminologija: master, diplomatske studije i magistarske studije. Zajednički okvir postoji, diplomski studij ne traje kraće od pet godina, ali ima primera da je duži. Predlog slovenačkog okvira kvalifikacija²⁷ tako predviđa u sedmom stepenu univerzitetski studij u trajanju od tri ili četiri godine; u osmom stepenu magistarski studij drugog nivoa u trajanju od jedne do dve godine (minimum pet na prvom i drugom nivou) i trogodišnji doktorski studij. Slično je u Srbiji, gde se na drugom nivou posle jednogodišnjeg mastera daje mogućnost upisa jednogodišnje specijalizacije, takođe na drugom nivou studija. Međutim kako specijalizacija dolazi posle diplomskog studija, razumljivo je što su njeni programi uglavnom okrenuti doktorskom studiju (u praksi se često gotovo u potpunosti priznaje kao prva godina doktorskih studija, mada ekvivalencija nije automatska). U Crnoj Gori pak specijalizacija je predviđena posle trogodišnjeg bachelora, a magistarski studij u trajanju od dve godine zaokružuje broj godina studija na šest, a ne pet. U Hrvatskoj se u drugom ciklusu akreditacija prešlo na koncept integrisanih studija u trajanju od pet godina, kako bi se pojednostavile administrativne procedure jer je konstatovano da svi studenti nastavljaju studije na istom programu i istoj školi. Dosadašnje beogradsko iskustvo je bitno drugačije: u prvim generacijama je tek oko 70% studenata nastavilo master na istom programu i u istoj ustanovi.

Drugi problem je znatno kompleksniji. Čak i da ne postoje administrativne prepreke (ekvivalencija diploma za nastavak studiranja ili zapošljavanje),²⁸ mobilnost studenata i nastavnika je gotovo zaustavljena zbog političkih i eko-

---

²⁷ Dostupan na sajtu http://www.nok.si/files/nok/userfiles/datoteke/75_file_path.pdf. U tekstu je riječ o podacima relevantnim za studente upisane posle 2004. godine.

²⁸ U Srbiji ima mnogo pritužbi na organizaciju ovog posla: zbog rokova (proces ekvivalencije katkad traje i duže od dve godine), visokih cena (određuju ih sami univerziteti i veoma variraju), nepostojanja centralne evidencije (moguće je da diploma na jednom univerzitetu ne bude priznata, ali da se ekvivalencija uradi na drugom). Kako su još uvek aktuelne i studije po starom programu, njihovo priznavanje je u praksi posebno komplikovano jer im je status u različitim zemljama različito definisan.

nomskih razloga. Smisao Bolonjskog procesa je zato u svakodnevici praktično potpuno izgubljen. Šansa za prevazilaženje takvog stanja postoji samo u najavljenim evropskim integracijama kojima ukupan prostor teži. U turbulentnim procesima tranzicije može se jedino konstatovati da bi evropski okvir bio prirodan za uspostavljanje pokidanih veza i da međusobnog povezivanja pre toga verovatno neće biti.

LITERATURA

- [1] Čavlović, Ivan et al., *50 godina Muzičke akademije u Sarajevu*, Sarajevo, Muzička akademija, 2006.
- [2] Манојловић, Коста П., Историски поглед на постанак, рад и идеје Музичке школе у Београду, Београд, Меркур, 1924.
- [3] Маринковић, Соња, Факултет музичке уметности, у Светозар Рапаић (гл. уред.), *Универзитет уметности у Београду (1937/1957/1997)*, Београд, Универзитет уметности, 1998, 46–97.
- [4] Marinković, Sonja, Implementacija Bolonjskog procesa na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu, u Ivan Čavlović (gl. ured.), *V međunarodni simpozij „Muzika u društvu”, Sarajevo, 26–28. oktobar/listopad*, Sarajevo, Muzikološko društvo FBiH, Muzička akademija u Sarajevu, 2007, 249–254.
- [5] Маринковић, Соња, Историјат Факултета музичке уметности: развој студијских програма, у Весна Микић и Тијана Поповић-Млађеновић, *Темајски јојеницијали лексикографских јединица о музичким институцијама*, Београд, ФМУ, 2009, 61–70.
- [6] Мирјанић, Драгољуб (гл. и одг. уред.), *Универзитет у Бањој Луци (1975–2005)*, Бања Лука, Универзитет у Бањој Луци, 2005.
- [7] Пејовић, Роксанда, *50 година Факултета музичке уметности (Музичке академије)*, Београд, Универзитет уметности, 1988.
- [8] Радовић, Бранка (уред.), *Музичка школа „Мокрањац”: првих 100 година*, Београд, Музичка школа „Мокрањац”, 1999.
- [9] Радујко – Раде, Светозар, *Нови Сад – праг музике (Споменица музичке школе „Исидор Бајић” у Новом Саду)*, Нови Сад, Музичка школа Исидор Бајић и Прометеј, 2000.
- [10] Rakijaš, Branko, Muzičko školstvo u Jugoslaviji, u Krešimir Kovačević (gl. ured.), *Muzička enciklopedija JLZ, II* (drugo izdanje), Zagreb, JLZ, 1974, 653–654.
- [11] Zulić, Miradet, *Srednja muzička škola Tuzla – 50 godina (1957–2007)*, Tuzla, Harfo-graf, 2011.
- [12] Akademija umjetnosti Univerziteta u Banjoj Luci, na <http://au.unibl.org/>
- [13] Akademija za glasbo. History of Studying at Academy of Music at http://www.ag.uni-lj.si/index.php?lang=en&page_id=3812
- [14] Graham Bartle's IDMMEI (International directory of music and music education institutions), at <http://idmmei.isme.org/index.php/institutions?pid=91&sid=2856:University-of-Prishtina-Prishtina>
- [15] Факултет за музичка уметност, Скопје, на <http://www.fmu.ukim.edu.mk/>
- [16] Muzička akademija u Zagrebu, na <http://www.muza.unizg.hr/>

- [17] Muzička akademija u Zagrebu, područni odjel Rijeka, na http://www.muza.unizg.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=130&Itemid=200
- [18] Muzička akademija u Sarajevu, na <https://www.facebook.com/mas.unsa.ba>
- [19] Muzička akademija Univerziteta u Istočnom Sarajevu, na <http://muzickaakademija.net/>
- [20] Muzička škola u Ilidži, at <http://www.muzickail.edu.ba/>
- [21] Rezultati četvrtog ciklusa akreditacija (2009), at http://www.kapk.org/images/stories/odluke/rezultati/Rezultati%20cetvrtog%20ciklusa%20akreditacije%20_2009_.pdf
- [22] Slovensko ogrodje kvalifikacij (predlog medresorske delovne skupine za pripravo nacionalnega ogrodja kvalifikacij), Ljubljana, 2011, at http://www.nok.si/files/nok/userfiles/datoteke/75_file_path.pdf.
- [23] Sveučilište *Jurja Dobrile* u Puli, Glasbeni odsjek Filozofskog fakulteta u Puli, studij muzičke pedagogije, na <http://www.ffpu.hr/index.php?id=11>
- [24] The European Summer Music Academy in Pristina, 2012–2013, at <http://www.musicacademy-ks.com/>
- [25] Umjetnička akademija u Osijeku, Sveučilišta *Josipa Jurja Strossmayera* u Osijeku, na <http://www.uaos.unios.hr/>
- [26] Umjetnička akademija u Splitu, Sveučilište u Splitu, na <http://www.umass.hr/>

Sonja MARINKOVIĆ

TRANSITION'S CHALLENGES – SOME QUESTIONS ABOUT THE DEVELOPMENT OF (HIGHER) MUSIC EDUCATION IN EX-YUGOSLAVIA

Summary

The author discusses the some questions about the development of higher education at ex-Yugoslavia. The aim of this analysis is the recognition of crucial problems in high music education, especially in the last two decades, but discussed in broader, diachronical perspective. In the article the author illuminates questions about position of musical education in the society from the beginning to the present time: foundation of music schools and academies, postwar development of institutions in Yugoslav republics, relations between private and state schools, curriculum in some disciplines etc. At the end the author discusses the results of Bologna process and point out several differences in higher music education in ex-Yugoslavia that where made after the reforms.

Keywords: *music pedagogy, higher education, music education, Bologna process, reform of education, trasition*